

OSMANLI ARAŐTIRMALARI

XXVIII

Neřir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail. E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

Misafir Editörler

Hatice AYNUR - Mehmet KALPAKLI

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXVIII

Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŐOĐLU'na

ARMAĐAN - IV

İstanbul - 2006

17. YÜZYIL ŞAİRİ FEVZÎ'NİN ŞİİRLERİNDE "MANA, İCAZ, BELÂGAT, MAZMUN VE ŞİİR" KAVRAMLARININ İŞLENİŞİ

*Fazilet ÇÖPLÜOĞLU**

Şiirde yenilik arayışları Divan şiirinin başlangıcından itibaren hemen her yüzyılda şairler tarafından dile getirilmekle beraber en çok 17. yüzyılda kendisini hissettirmiştir. Bu yüzyıl şairlerimizden biri olan Fevzî (1048-1638)'nin¹ şiirlerinde ise bu arayışın yansımaları oldukça açıktır. Fevzî, yenilik arayışı içerisinde olduğunu ifade ettiği çoğu beyitte aynı zamanda şair ve şiir meseleleri hakkındaki görüşlerini de dile getirmiştir. Biz de bu çalışmada şairin söz konusu beyitlerde "mana, icaz, belâgat, mazmun ve şiir" kavramlarını gerek terkiye gerekse leff ü neşr, tenasüp, teşbih v.b. durumlara dayalı olarak ilişki

* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Şairin asıl adı Mehmed Ağa'dır. İstanbulludur. IV. Sultan Mehmed'in vezirlerinden musâhib Mustafa Paşa'nın nedimidir. 1090 yılında hacca gitmiş ve orada vefat etmiştir. Mekke'de medfündür.

Not: Şairin hayatı ile ilgili bilgiler verilirken Nuran (Üzer) Altuner, "Safâ ve Tezkiresi İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks," Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, c. II, s. 631; Mehmet Süreyya, *Sicil-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye*, haz. Mustafa Keskin, Hamdi Savaş, Ayhan Öztürk, Havva Kurt, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1997, c. IV/I, s. 32; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri II*, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro, Ankara, 2001, s. 793; İsmal Belig, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübteti'l-Eş'âr*, haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1999, s. 328; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler*, Dergah, İstanbul, 1979, c. 3, s. 213 (Bu kaynakta şairin ismi -yanlışlıkla olsa gerek- Fevrî olarak verilmiştir.); Haluk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988, s.143; Seyhî Mehmed Efendi, *Vekayii'l-Fudalâ*, haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı, İstanbul, 1989, s. 685 adlı eserlerden istifade edilmiştir.

içinde bulundurduğu kelimelerle birlikte kullanımından yola çıkarak şiirle ilgili bu kavramlara bakışımı değerlendirmeye çalışacağız.

1. kavram: mana

Fevzî'nin manayı şiir terimi olarak nasıl kullandığına geçmeden önce "mana"nın yer aldığı şu iki beyte bakalım:

*Sûretde belî câm-sıfat gerçi hamûşuz
Ma'nâda velî hum gibi pür cûş u hurûşuz* (G. 64/1)

*Garîb-i şeh-r-i vefâyuz esîr-i 'ışkuz biz
Bakılsa ma'nîde ammâ emîr-i 'ışkuz biz* (G. 66/1)

Bu beyitlerde mana şiir terimi anlamının dışında, "gerçekte" anlamında kullanılmıştır. Mana, Dîvân şiirinde şiir terimi olarak kullanımından başka ruh, can, öz, cevher, sır, amaç, gerçek, neden, hüküm, karar, gerçekte vb. anlamlarda da kullanılmaktadır. Bu anlamlar dikkate alındığında mananın içe yönelik, içle, asilla, özle bağlantılı olduğunu görürüz.²

1.1. veri: mana ülkesi, mana ülkesinin padişahı düşünce alanı: hükümlerlik, saltanat

*Ko mülk-i ma'nîde yârân tekâpû-yı zemîn itsün
Seniün nev tarz-ı şî'rûn gibi Fevzî hoş zemîn olmaz* (G. 71/7)

*Fevzî kim ider hitta-i ma'naya tenezzül
Ben mülket-i i'câzı bu gün bi'cedel aldum* (G. 109/7)

*Kıldı göç dâr-i fenâdan 'âkıbet
Şâh-ı mülk-i mâ'nâ ya'nî Nâ'ilî* (T. 17/1)

Yukarıda verilen beyitlerde ülke, diyar anlamlarına gelen "mülk, hitta" kelimeleri ile yapılmış terkipler mekânla bağlantılıdır. Bunlar bizde genişlik,

² Mine Mengi, "Divan Şiirindeki Mana, Mazmun, Nükte Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme," *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 32.

uzunluk gibi kavramları çağrıştırır. Bu çağrışımlar şairin mecazî ya da dolaylı yoldan manaya bakışı hakkında bize fikir vermektedir. Mekân çağrıştıran kavramlarla mananın benzerlik ilişkisine sokulması, mananın şiirde kendine özgü bir alanı, bir evreni vardır anlamına gelmektedir. Çünkü mekân bir bakıma soyut bir kavram olan manayı somutlaştırarak görmemizi, manaya nitelik kazandırmamızı sağlar. Bu terkipler şairin şiirdeki mananın kendine özgü olmasını, ayrı dünyasının olduğunu ve manadan zenginlik beklediğini ima etmektedir.³ Yani şair, bu terkipler vasıtası ile mananın şiirde kendine özgü bir alanının olduğuna işaret etmektedir.

Beyitte mana-ülke tasavvurdan yola çıkan Fevzî, mana ülkesinin padişahını da şair olarak tahayyül edecektir. Çünkü, padişah bir ülkenin tek sahibidir ve sahip olduğu ülkede hiç kimseye hesap vermeksizin hükümranlığını sürdürür. Ayrıca, bu ülkede hiç kimse onun sözünün üzerinde söz söyleme hakkına sahip değildir. Dolayısıyla şair için "şâh-ı mülk-i mana" ifadesinin kullanılışı onun mana hususunda tek yetkili kişi oluşunu açıklamaktadır.

Hepimizin malûmudur ki 17. yüzyıl şiiri deyince, ilk olarak bu yüzyıl şiirine büyük etkileri olan Sebki Hindî üslûbu akla gelir. Bu üslûba göre şiirde söz güzelliği ve söz sanatlarından çok anlam güzelliği ve derinliği önemlidir; anlam ince, zarif, geniş, derin ve girift olmalıdır.

Fevzî, devrinde bu üslûbu benimseyen birçok çağdaşı şairin ince ve derin anlamlar bulma çabalarını birinci beyitte "tekâpû-yı zemîn" olarak ifade ederken ikinci beyitte "mana ülkesine kim tenezzül eder" diyerek artık kendisinin mana ülkesine tenezzül etmeyeceğini belirtmekte, ayrıca onu fethetmeye çalışanları da küçümsemektedir.

1.2. veri: mananın geniş alanı

düşünce alanı: at meydanı, at koşturmak

Semend-i tab'umun Fevzî peyin görmek ne mümkündür

Fezâ-yı ma'nâda zîrâ reh-i i'câz-ı taydur bu

(G. 125/5)

³ Mengi, a.g.e., 33.

Semend, çevik ve güzel at anlamındadır. Şairin, kendi yaradılışını, mizacını semend olarak tavsif etmesi onun çabuk ve kolay yaratabilen bir sanat kişiliğine sahip olduğuna işaret etme amacını taşımaktadır. Beyitte mana geniş bir alan olarak tahayyül edilmiştir. Böylelikle mananın şiirde kendine özgü bir alanının olduğunu vurgulayan şair, şiirin geniş ve derin anlam taşıması gerektiği hususunun da altını çizmiştir. Yani mana değişik çağrışımlara yol açmalı ve şiir anlam çeşitliliğine sahip olmalıdır. Bu uçsuz bucaksız mana alanında icazı atlarcasına geçme ise, anlamı da derin, ince ve zarif olan güzel söz söyleme konusunda şairin yetenekli oluşunun bir ifadesidir.

1.3. veri: mana suretleri

düşünce alanı: puthane, kilise

*Küfr-i zülf-i büt-i nutkum yine revnak buldı
Olalı dil suver-i ma'nâya büt-hâne-i feyz* (G.78/3)

Divan şiirinde put daha çok kilise duvarlarındaki mozaik işlemeli tasvirler yerine kullanılır; böylece benzetilen unsurun o tasvirler kadar güzel olduğu anlatılmak istenir. Gönlün bir kiliseye benzetildiği bu beyitte mana onun duvarlarını süsleyen tasvirler olarak hayal edilmiştir. Şair, buradan yola çıkarak kurduğu mana-gönül beraberliği ile mananın gönülle ilişkisine, ilhamla doğuşuna ve ona sezgiyle ulaşıldığına işaret etmektedir.

Manaya ilişkin estetik kaygının ön planda olduğu açıkça görülen bu beyitte mana güzelle, güzellikle bağlantılıdır. Burada mana güzelliğinden beklenen heyecan verme, etkileyiciliktir. Etkileyicilik söz konusu olduğunda ise "i'câz" ya da "sihr ü i'câz" arayışı yani şiiri söyleyene dinleyenin şaşkınlık gösterecek kadar hayranlık duyması akla gelmektedir. Ayrıca "suver-i ma'nâ" terkibi bizi şiirin genel olarak anlam bakımından lirizme yaslandığına ve şiirin duygu temeli üzerine kurulan lirik anlamlara açık olduğu düşüncesine de götürmektedir.⁴

Fevzî şiiri okuyanın ya da dinleyenin heyecan duymasını ve duygu yoğunluğu yaşamasını manayı, sihr, sehâh, Musâ kelimeleri ile ilişki içinde bulundurarak birkaç beytinde şöyle dile getirmiştir:

⁴ Mengi, a.g.e., 34.

**1.4. veri: mana büyü, mana Musa'sı
düşünce alanı: büyü**

*Sihr-i şî'r-i köhne tarzı Fevzî mahv itsem n'ola
Mûsî-i ma'nâyum u i'câz mahremdür bana* (G. 2/5)

*Kim eylerdi bu denlü sihr-i ma'nâya tevaggul lâk
Nev-âgâzân-ı şî're Fevziyâ üstâd lâzımdur* (G. 46/6)

Büyünün en temel özelliği, olmayanı mevcutmuş gibi göstermesidir. Böyle bir durumun insan üzerindeki en belirgin etkisi ise şaşkınlık ve hayranlıktır. Çünkü insan nedenini izah edemediği şeyler karşısında şaşkınlık ve hayranlık duyar. Güzel söylenmiş söz de muhatabında aynı etkiyi yapar. İnsan böyle bir söz karşısında şaşkınlık ve hayranlığa, kendisinde yetkin biçimde oluşamamış bir güzelliğin farkına varmasıyla düşer.⁵

Şair, birinci beyitte eski şiirin büyüünü ortadan kaldırmak istediğini ve bu duruma şaşılmaması gerektiğini söylüyor. Gerekçesini ise mananın Musa'sı olması ve icazın kendisine mahremiyeti olarak belirtiyor. Şair, yeni bir tarz ve şiirle ortaya çıkma isteğinin ifadesinde Hz. Musa'nın mucizelerinden yararlanmıştı. Bilindiği gibi "*Firavun'un sihirbazları Musa'nın huzurunda yere attıkları ipleri sihirle yılan yapmışlardı. Musa'nın yed-i beyzâsı ile uzattığı asa da yedi başlı ejder olup bu yılanları yutmuştu.*"⁶ Buradan yola çıkan şair, güzel sözleri ile eski şiirin büyüünü ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

İkinci beyitte ise, büyüünün bir öğretimi gerektirmesinden yola çıkılmıştır. "Üstâd" kelimesi ile bunu ima eden Fevzî, aynı zamanda kendisinin yeni şiirin ustası olduğuna da işaret etmektedir.

⁵ Ziya Avşar, "Divan Şiirinin Poetik Verilerine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi," *Hece Türk Şiiri Özel Sayısı*, sayı: 53/54/55, (2001): 328.

⁶ Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 336.

1.5. veri: mana cevheri, mana cevherlerinin denizi
düşünce alanı: 1. deniz, inci 2. hazine

Lülü-i nazmı nisâr itsek 'arûs-ı dehre hep
Gevher-i ma'na ile pürdür bizüm gencînemüz (G. 69/3)

Gevher-i bahr-i hüner bahr-i ma'ânî-gevher
Cevher-i kân-ı fazl kân-ı kemâlât-nüümâ (T. 18/3)

Gevher, inci, değerli taş, bir şeyin aslı, esası anlamlarındadır. Şairin, Anadolu'da gelinin damadın evine geldiği zaman başından para, buğday, şeker karışık şeylerin saçılması adetinden yola çıktığı bu beyitte "mana cevheri ile dolu hazine"den kasdı kendi tabiatı, yaradılışıdır.⁷ Mananın cevhere teşbihini ise denizin derinlerinde bulunması, inciye herkesin ulaşamaması, onu ancak tecrübeli dalgıçların toplayabilmeleri, ortaya çıkışındaki zahmet, incinin kıymetli oluşu, kıymetli inciye herkesin beğenmesi gibi hususiyetler oluşturmaktadır.

1.6. veri: mana İsa'sı
düşünce alanı: Hz. İsa'nın doğumu

Kimün şimden gerü levh-i dilinde nakş olur ma'nâ
Kimün ya Meryem-i tab'ı olur 'İsî-i ma'nâ-zâ

Hz. Cibril'in bir nefhasıyla Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya gebe kalması inancından yola çıkan Fevzî, beyitte şairin tabiatını Hz. Meryem, manayı da Hz. İsa olarak tahayyül etmiştir.

2. kavram: icaz

2.1. veri: icaz ülkesi

düşünce alanı: hükümrânlık, saltanat

Fevzî kim ider hutta-i ma'naya tenezzül
Ben mülket-i i'câzı bu gün bî-cedel aldum (G. 109/7)

⁷ Onay, a.g.e., 387.

Mana kavramına ilişkin ilk veri olan "mana ülkesi, mana ülkesinin padişahı" terkiibini değerlendirirken şairin mana-ülke tasavvuru ile mananın şiirde kendine özgü bir alanının olduğuna işaret ettiğini, mekânın soyut bir kavram olan manaya nitelik kazandırdığını ve onu somut bir kavram olarak görmemizi sağladığını söylemiştik. Aynı husus icaz-ülke tasavvurunda da söz konusudur.

2.2. veri: icaz makamı

düşünce alanı: mevki, makam

*Bize şimden gerü i'câzdan dem urmak olmaz kim
Bu gün ol pâyeye Fevzî gibi üstâd ayak basmış* (G. 76/6)

İcazın ulaşılmak istenen yüksek bir mevki olarak hayal edildiği bu beyitte şair, o makamda kendisinin bulunduğunu dolayısı ile başka bir kimsenin ona erişmekten söz etmesinin hoş olmayacağını ifade etmektedir.

2.3. veri: mana icazının güzeli

düşünce alanı: büyü

*Ansız olmaz şâhid-i i'câz-ı ma'nâ bir nefes
Tab'-ı Fevzî hâsılı sehârdur dünyâ kadar* (G. 32/5)

Düzgün söylenmiş, anlamlı ve muhatabını etkileyici sözü bir güzele teşbih eden şair, bu durumu tabiatının büyüleyici oluşuna bağlamıştır. Güzel bir insanın karşısındaki kişi onun etkileyici güzelliği karşısında adeta büyülenmiş gibi olur ve bu akıl almaz güzellik karşısında şaşkınlık ve hayranlığa düşer. Güzel söylenmiş söz de muhatabında aynı etkiyi uyandırır.

Bu beyitte şairin "şâhid-i i'câz-ı ma'nâ" terkiibini kullanması dikkat çekicidir. Yine buna benzer bir kullanım şu beyitte de vardır.

*Beni i'câz-senc-i sihr-i ma'nâ eyleyen Fevzî
Hevâ-yı pey-revî-i 'asım-ı şîrîn-edâdur hep* (G. 10/6)

Şair, bu iki beyitte "şâhid-i i'câz-ı ma'nâ" ve "i'câz-senc-i sihr-i ma'nâ" terkipleriyle mana ile icazı bir arada kullanarak mananın icazla tamamlandığına işaret etmektedir; yani mana okuyanı dinleyeni etkileyecek, mana ile sağlanan

bu etkileme icazla yerini şaşırtmaya, hayran bırakmaya dönüşecektir. Her ne kadar Fevzî'ye göre şiirin bütünlüğü için mana-lafız beraberliği gerekli olsa da şair,

*Fevzî kim ider hıtta-i ma'naya tenezzül
Ben mülket-i i'câzı bu gün bî-cedel aldum* (G. 109/7)

beytiyle mana ile icazı karşılaştırmış ve bundan böyle kimsenin mana ülkesine tenezzül etmeyeceğini, çünkü kendisinin icaz ülkesini kavgasız bir şekilde aldığını belirterek devrindeki genel temâyülden farklı olarak lafzı manadan üstün tuttuğunu açıkça ifade etmiştir.

3. kavram: belâgat

3.1. veri: belâgat incisi

düşünce alanı: inci dizisi

*Bu gûne hitâb idüp ana dir
Nazma getürüp dür-i belâgat* (M. 1/1-9)

Mana-inci tasavvurunda incinin denizden çıkarılışının zorluğundan, inciye herkesin ulaşamadığından, inciyi ancak becerikli dalgıçların gayretleri sonucu elde edebildiğinden söz etmiştik. Oysa, inci denizden çıkarıldığında iş bitmiş değildir, onun birçok işleme sürecinden geçmesi gereklidir. Söz de inci gibidir. Şairin sözü inciye benzetmesinde belâgatlı bir sözü herkesin söylemeyişi, zihin, duygu ve hayalin birer dalgıç edalarıyla inci gibi sözleri ortaya koymaları ve kelimelerin birer inci gibi ardı ardına gelerek bir mısraı oluşturmaları gibi hususlar rol oynamaktadır.

4. kavram: mazmun

4.1. veri: mazmun güzellerinin toplandığı yer

düşünce alanı: güzeller topluluğu

*Tab'umuz mecma'-i şûhân-ı mezâmîn oldı
Tab'-ı Fevzî gibidür ol dahı kâşâne-i feyz* (G. 79/5)

Şair, beyitte tabiatının mazmun güzellerinin toplandığı yer olduğunu belirttiikten sonra tecrîd yoluyla yaradılışının Fevzî'nin tabiatına benzediğini ve onun gibi feyzin yuvası olduğunu ifade etmektedir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarla mazmunla ilgili çeşitli fikir, görüş ve düşünceler ortaya konulmuştur. *Şahin Uçar*, Bedevî Arapların hamile develere mezâmîn (mazmunlar), karnındaki doğmamış (yani erkek mi, dişi mi, nasıl bir şey olduğu belli olmayan) yavrusuna da mazmun dediklerini; hatta her türlü hamile varlığın doğmamış yavrusuna mazmun denildiğini ve buradan hareketle, mecazî olarak, şairin ilhamının eseri olan kelimelerin, zahirî (dışarıdan görünen) manasına ilaveten, "kelâmın derununda gizli kalan manası"na dahi mazmun denildiği belirtiliyor. Yazısına şöyle devam ediyor:

"Onun içindir ki 'el-mânâ fî batını' iş-şâir' derler: 'Mana şairin karnındadır.' Devenin karnındaki henüz doğmamış yavrusu nasıl mazmun ise şairin karnındaki mana da öyle bir mazmundur. Demek ki mazmun, görünen mananın delâlet ettiği batınî manadır."⁸

Fevzî'nin de beyitte tabiatını mazmunların toplandığı yer olarak ifade etmesinin çıkış noktası mazmunun bu anlamı olmalı.

5. kavram: şiir

5.1. veri: şiirin şarabı

düşünce alanı: şarabın sarhoş edici etkisi

Mey-i şi'riüm n'ola mest itse müdâm ehl-i dili

Mâyesi k'oldı teh-i sâgar-ı hum-hâne-i feyz

(G. 79/4)

Beyitte şarap, içildikten sonra insana verdiği hal itibarıyla söz konusu edilmiştir. Şarap, içen kişiyi nasıl sarhoş edip kendinden geçiriyorsa şiir de dinleyeni üzerinde mest edici aynı etkiyi bırakmaktadır. Bu iki unsurun insan üzerinde bıraktığı aynı etkiden yola çıkan şair, şiirin mayasının feyz olduğunu söyleyerek şiirin şaire gelen ilham sonucu ortaya çıktığına, dolayısıyla ilahî bir özellik taşıdığına işaret etmektedir.

5.2. veri: şiirin sesi

düşünce alanı: yüksek sesin uzaklara duyuluşu

Nevâ-yı şî'rün ey Fevzî irelden kubbe-i çarha

Mühim-sâz olmadı gûs itmege bir kimse Nâhîdi (G. 140/5)

Şair, tasavvurunda yüksek sesle konuşulduğu yahüt bağırıp çağırıldığı zaman sesin uzaklara duyulması gibi günlük hayata ait basit bir hususiyetten yola çıkmıştır. Beyitte yüksek sesin uzaklara duyuluşu gibi şairin şiirinin sesinin de göğün en yüksek katmanına ulaştığı hayal edilmiştir.

Nâhid, arza yakın ve nüctüm ilmine göre yeri üçüncü gök olan bir seyyâredir. Edebiyattaki bir adı da Zühredir. Zühre gezegeni musiki ve işretin sembolüdür. Her seyyareye bir şahsiyet izâfe edilen Doğu minyatürlerinde Zühre elinde kopuz v.b. bir musiki aleti tutan genç kız şeklinde resmedilir. Bu haliyle edebiyatta gökyüzünde işret meclisi kurmuş olarak tasavvur edilmiştir. Feleğin sâzendesi olarak bilinen Zühre/bézm-i âyş tertip eyler, şah-bezmlerinde dolaşır, sazını çalarken bazen gök, felek, bazen de güneş oynayıp sema ederek ona eşlik ederler. O aynı zamanda bestekârdır da. Güzel şiir bulursa teranê bağlar.⁹

Fevzî, şiirinin feleğin en yüksek katmanına ulaştığından beri artık hiç kimsenin feleğin hanîndesi Nâhid'i dinlemediğini, dikkate almadığını söyleyerek şairliğinin ve şiirlerinin muskinin sembolüne üstünlüğünü ifade etmektedir. Aynı zamanda "şiirin sesinin feleğin en yüksek katına ulaşması" ifadesi ile şiirin en uzak olana bile duyulmasının, yani sadece yazıldığı çağda değil daha sonraki devirlerde de okunmasının, diğer bir ifadeyle şiirin kalıcılığının önemine işaret etmektedir.

5.3. veri: şiir incisi

düşünce alanı: inci dizisi

Hûy-gerde ruhu vafını bir tarz ile şerh it

Kim 'ıkd-i dür-i nazmuna nâ-süfte disünler (G. 40/4)

9

Onay, a.g.e., 471; Harun Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s.417; Ahmet Atilla Şentürk, *Ahmet Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 17.

Lülü-i nazmı nisâr itsek 'arûs-ı dehre hep

Gevher-i ma'na ile pürdür bizüm gencînemüz (G. 69/3)

Tâ ki zîb-efzâ-yı nüñ sarh-ı berîn-i çarh ola

Gûş-ı Nâhîde dür-i nazmum bünâgûş eyledüm (G. 106/5)

Bu düşünce alanını mana ve belâgat verilerinde de ele almıştık. İncinin daha önce de bahsettiğimiz çeşitli hususiyetlerinden yola çıkan şair, birkaç beytinde manayı ve belâgatı inci olarak tasavvur eylemişti. Şimdi de, şiirini bir inci olarak hayal etmektedir. Fevzî'nin şiiri "inci dizisi" değil de "inci" olarak vasıflandırışını göz önüne alarak, onun bu beyitlerde şiiri "söz" anlamında kullandığını söyleyebiliriz.

"Mana, icaz, belâgat, mazmun, şiir" kavramlarıyla ilgili veri ve düşünce alanlarına baktığımızda şairin mana, belâgat ve şiir olmak üzere her üç veride de inciye kullandığını, dolayısıyla en çok bu düşünce alanından yararlandığını söyleyebiliriz. Dikkatimizi çeken başka bir husus ise Fevzî'nin "lafz" kelimesini dîvânında sadece bir beyitte -"lafzen vü ma'nen" şeklinde- kullanmasına karşı gerek mana ile birlikte gerekse onun haricindeki kullanımlarda "icaz" kelimesini tercih etmesidir.

Çalışmamızın mana, icaz, mazmun, belâgat, şiir gibi çeşitli kavramlardan yola çıkararak Divan şairlerinin şiir sanatlarını ortaya koymayı hedefleyen çalışmalara katkı sağlamasını ümit ediyoruz.

Kaynaklar

- Altuner (Üzer), Nuran. "Safâ ve Tezkiresi İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks." Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1989. c. II.
- Avşar, Ziya. "Divan Şiirinin Poetik Verilerine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi." *Hece Türk Şiiri Özel Sayısı*, sayı: 53/54/55 (2001).
- Çöplüoğlu, Fazilet, "Fevzî (17. yy) Dîvânı Tenkidli Metin-İnceleme." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- İpekten, Haluk, M. İsen, R. Toparlı, N. Okçu, T. Karabey. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.
- İsmail Belig. *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübte'l-Eş'âr*. Haz: Abdülkerim Abdulkadiroğlu. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 1999.

- Mehmet Süreyya. *Sicil-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye*. Haz. Mustafa Keskin, Hamdi Savaş, Ayhan Öztürk, Havva Kurt. Sebil Yayınevi, İstanbul, 1997, c. IV/I.
- Mengi, Mine. "Divan Şiirindeki Mana, Mazmun, Nükte Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme." *Divan Şiiri Yazıları*. Akçağ, Ankara, 2000.
- Onay, A. Talât. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Akçağ, Ankara, 2000.
- Şeyhî Mehmed Efendi. *Vekayü'l-Fudalâ*. Haz: Abdülkadir Özcan. Çağrı, İstanbul, 1989.
- Şentürk, A. Atillâ. *Ahmet Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler*. Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994.
- Tolasa, Harun. *Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Akçağ, Ankara, 2002.
- _____. *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Akçağ, Ankara, 2001.
- Tuman, M. Nâil. *Tuhfe-i Nâilî Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri II*. Haz. Cemal Kur-naz, Mustafa Tatçı. Bizim Büro, Ankara, 2001.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler*. Dergah, İstanbul, 1979, c. 3.
- Uçar, Şahin. *Varlığın Mânâ ve Mazmûnu*. İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.